

De stora krismyterna

Publicerat 2008-06-17 00:20

Segraren skriver historien. Talesättet gäller även den ekonomiska historien. Som exempel kan vi ta de två stora myterna i svensk stabiliseringspolitik. Den första rör krispolitiken under 1930-talets depression, den andra saneringspolitiken i samband med 1990-talets kris.

Hjälten i de båda myterna är densamme: en beslutsam finansminister. Han räddar Sverige ur djup kris med hjälp av den rätta finanspolitiken. Under krispolitiken var hans namn Ernst Wigforss, under saneringspolitiken hette han Göran Persson.

Bägge myterna har länge påverkat väljarnas sympatier och därmed riksdagsvalen och regeringsmakten. Bägge ingår i en historieskrivning som bidragit till arbetarrörelsens dominerande ställning i vårt land. Bägge vilar - som alla myter - på felaktig analys. Det var nämligen andra krafter än finansministern och finanspolitiken som tog oss ur krisen - såväl på 1930-talet som på 1990-talet.

Om vi jämför dessa två dramatiska årtionden kan vi klargöra mekanismen bakom myterna. Likheterna mellan 1930-talets och 1990-talets kriser är slående. Problemen börjar med en internationell valutaoro som sprider sig till Sverige. Spekulanter attackerar den fasta växelkursen för kronan. Riksbanken misslyckas med kronförsvaret. När valutareserven tar slut, som fallet är såväl i september 1931 som i november 1992, får kronan en rörlig växelkurs. Vid båda tidpunkterna deklarerar officiellt att penningpolitiken i fortsättningen skall inriktas på att styra prisnivån.

Kronan sjunker kraftigt i värde gentemot utländska valutor. Detta blir räddningen för svensk ekonomi. Vår export blir billigare i utlandet. Tillväxten i exporten driver på den svenska återhämtningen - med starkt stöd av den internationella uppgång som följer efter krisen under 1930-talet och 1990-talet.

På det politiska planet finns också påfallande likheter. När krisen kommer befinner sig en borgerlig regering vid makten. Naturligtvis får den sittande regeringen bära skulden för de ekonomiska svårigheterna. Det leder till förlust av regeringsmakten i riksdagsvalen 1932 och 1994. Efter bägge valen ger bondeförbundet/centern sitt stöd till den nya s-regeringen.

Vilken roll spelade då finansministern och finanspolitiken? Inspirerad av dåtidens yngre nationalekonomer, lanserar Ernst Wigforss som nybliven finansminister den så kallade krispolitiken 1933. Syftet är att öka efterfrågan och därmed motverka den höga arbetslösheten med hjälp av expansiv finanspolitik - i sig en fortsättning på den borgerliga regeringens budgetpolitik. Krispolitiken får emellertid inga större effekter på samhällsekonomin. Skälet är enkelt. Den är av ringa omfattning och dessutom en kortvarig historia.

I arbetarrörelsens historieskrivning utmålas emellertid krispolitiken som frälsningen från kapitalismens internationella kris. Wigforss blir en framsynt kämpe som lägger

grunden till bilden av socialdemokratien som ansvarsfull förvaltare av Sveriges ekonomi.

Vid nästa stora kris, 60 år senare, förkastar Göran Persson, som färsk finansminister 1994, det expansiva receptet à la Wigforss. I stället möter han krisen med budgetåtstramning, sänkta offentliga utgifter och höjda skatter - även det en fortsättning på den borgerliga regeringens vägval. Den kraftiga budgetsaneringen 1995-96 håller nere den underliggande uppgången och ökar arbetslösheten. Ändå görs Persson till hjälte i ett nytt krisdrama.

Här finns ett gemensamt mönster för Wigforss och Persson. De kom båda till makten på grund av en kris. De började regera när det värsta var över och konjunkturen redan väntat åt rätt håll. De har turen att vara finansminister när svensk ekonomi expanderar.

Trots att de bättre tiderna inte orsakas av deras politik, tillskrivs Wigforss och Persson äran för återhämtningen. I det allmänna medvetandet kopplas nämligen uppgången ihop med finansministern utan någon närmare analys av de faktiska sammanhangen. Detta är grunden för myten.

Naturligtvis är den politiska propagandamaskinen snabbt framme och lanserar hjältemyten om krisen, byggd på en primitiv och individfokuserad syn på orsakerna till det samhällsekonomiska förloppet. I Sverige är denna åsiktsmaskin osedvanligt stark vilket ger en slagsida i opinionen.

I sina memoarer är Wigforss intellektuellt uppriktig om orsakssambanden. Han säger att han hade tur att vara på plats när konjunkturen vände uppåt samt att den internationella uppgången, inte minst Hitler-Tysklands upprustning, hjälpte oss. Kontrasten mot Göran Perssons memoarer är slående. Här är hyllningen av den egna insatsen reservationslös.

Våra nordiska grannar, i likhet med oss små och öppna ekonomier, gick igenom i stort sett samma kris och samma återhämtning som Sverige på 30-talet och 90-talet. Här möter vi inte några liknande myter och hjältar inom finanspolitiken. Här har inte ett enskilt parti haft samma kontroll över historieskrivningen. Med tiden kan kanske den ekonomisk-politiska bildningen i vårt land nå samma balans som i resten av Norden?

Lars Jonung